

طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی در مقطع متوسطه اول

۱. احسان سپیده‌دم: گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

۲. سید احمد هاشمی: گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

۳. مختار رنجبر: گروه مدیریت، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: seyedahmad.hashemi@iau.ac.ir

چکیده

هدف این پژوهش طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی برای دانش آموزان دوره متوسطه اول با بهره‌گیری از دیدگاه متخصصان و خبرگان برنامه‌ریزی درسی بود. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شد. جامعه پژوهش شامل متخصصان، خبرگان، اساتید و صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی درسی کشور بود که با استفاده از نمونه‌گیری نظری هدفمند و روش گلوله‌برفی انتخاب شدند. در نهایت، ۱۵ نفر در مطالعه مشارکت کردند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری و پس از پیاده‌سازی، با استفاده از تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفتند. برای اطمینان از اعتبار داده‌ها از روش بازآزمون و توافق درون موضوعی استفاده شد که به ترتیب ضرایب پایایی ۸۹ درصد و ۸۶ درصد به دست آمد. تحلیل داده‌های کیفی نشان داد که الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی از سه بعد اصلی تشکیل می‌شود. بعد اهداف شامل چهار مؤلفه مهارت، آگاهی و نگرش، خودشناسی و سازگاری اجتماعی بود. بعد محتوا سه مؤلفه اصول انتخاب محتوا، اصول سازماندهی و ارائه محتوا و توجهات اساسی را دربر گرفت. همچنین در بعد راهبردهای یاددهی-یادگیری پنج مؤلفه عاملیت‌بخشی، روش‌های فعال، جهت‌دهی، بازخورددهی و الهام‌بخشی شناسایی شد. یافته‌ها بیانگر آن بود که این مؤلفه‌ها به صورت یک نظام منسجم می‌توانند چارچوبی مناسب برای طراحی برنامه‌های درسی اخلاقی مبتنی بر خودسازماندهی در مدارس متوسطه اول فراهم آورند. نتایج پژوهش نشان داد که تلفیق آموزش اخلاقی با اصول خودسازماندهی می‌تواند زمینه رشد همه‌جانبه دانش آموزان را فراهم کرده و به ارتقای مهارت‌های اخلاقی، خودآگاهی، مسئولیت‌پذیری و سازگاری اجتماعی آنان منجر شود. الگوی طراحی شده با تأکید بر اهداف تربیتی، محتوای انعطاف‌پذیر و راهبردهای یادگیری فعال، ظرفیت بالایی برای تقویت هویت فرهنگی و اخلاقی دانش آموزان دارد و می‌تواند مبنایی برای بازنگری و توسعه برنامه‌های درسی دوره متوسطه اول باشد.

کلیدواژه‌گان: اخلاق، برنامه درسی، خودسازماندهی، برنامه درسی اخلاق محور، دوره متوسطه اول، آموزش اخلاقی.

شبهه استناددهی: سپیده‌دم، احسان، هاشمی، سید احمد، رنجبر، مختار. (۱۴۰۵). طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی در مقطع متوسطه اول. شریعت، فلسفه و اخلاق، ۴(۳)، ۱-۱۵.

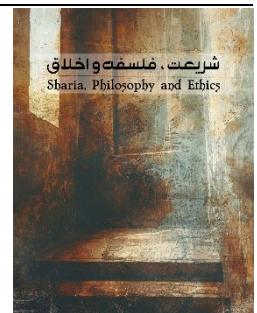
تاریخ ارسال: ۲۶ بهمن ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۵ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۲۱ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ اولیه: ۲ تیر ۱۴۰۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱ شهریور ۱۴۰۵

Designing a Self-Organization-Based Moral Curriculum Model for the First Cycle of Secondary Education

1. Ehsan Sepideh Dam: Department of Educational Sciences, Lam.C., Islamic Azad University, Lamerd, Iran
2. Seyed Ahmad Hashemi*: Department of Educational Sciences, Lam.C., Islamic Azad University, Lamerd, Iran
3. Mokhtar Ranjbar: Department of Management, Lam.C., Islamic Azad University, Lamerd, Iran

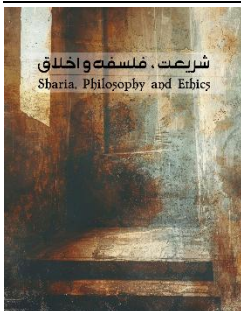
*Corresponding Author's Email: seyedahmad.hashemi@iau.ac.ir

Abstract

The present study aimed to design a self-organization-based moral curriculum model for first-cycle secondary school students through the perspectives of curriculum experts and educational specialists. This study employed a qualitative research approach using thematic analysis. The research population consisted of key informants, curriculum experts, university faculty members, and educational specialists in Iran. Participants were selected through purposive theoretical sampling and snowball techniques, resulting in a final sample of 15 experts. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using thematic analysis procedures. To ensure trustworthiness, test–retest reliability and inter-coder agreement were calculated, yielding reliability coefficients of 89% and 86%, respectively. The findings revealed that the proposed self-organization-based moral curriculum model comprises three major dimensions. The objectives dimension included four components: skills, awareness and attitudes, self-knowledge, and social adaptation. The content dimension consisted of principles of content selection, principles of content organization and presentation, and essential curricular considerations. The teaching–learning strategies dimension encompassed five components: empowerment and agency, active learning methods, guidance, feedback provision, and inspiration. Collectively, these dimensions formed an integrated conceptual framework capable of supporting the development of a comprehensive moral curriculum grounded in self-organization principles for lower secondary education. The results indicate that integrating moral education with self-organization principles can promote students' holistic development by enhancing ethical competencies, self-awareness, responsibility, and social adaptability. The proposed model, emphasizing educational goals, flexible content structures, and active learning strategies, provides a practical framework for strengthening students' moral and cultural identity and offers valuable guidance for curriculum development and reform in lower secondary education.

Keywords: *Morality; Curriculum; Self-Organization; Moral Curriculum; Lower Secondary Education; Moral Education.*

How to cite: Sepideh Dam, E., Hashemi, S. A., & Ranjbar, M. (2026). Designing a Self-Organization-Based Moral Curriculum Model for the First Cycle of Secondary Education. *Sharia, Philosophy and Ethics*, 4(3), 1-15.

Submit Date: 15 February 2026

Revise Date: 05 June 2026

Accept Date: 11 June 2026

Initial Publish Date: 23 June 2026

Final Publish Date: 23 August 2026

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

Education has long been recognized as one of the most influential social institutions for promoting individual development, social cohesion, cultural continuity, and human progress. Throughout history, educational systems have evolved from mechanisms primarily concerned with knowledge transmission into complex structures responsible for fostering intellectual, emotional, social, and moral growth. Contemporary educational discourse increasingly emphasizes that schools must prepare learners not only for academic achievement but also for ethical participation in society and responsible citizenship. As a result, curriculum has become a central component of educational reform efforts because it determines the goals, content, learning experiences, and assessment processes that shape students' development (1).

The curriculum is widely regarded as the heart of the educational system because it provides a structured framework through which educational objectives are translated into learning opportunities. A high-quality curriculum contributes directly to educational effectiveness, learner achievement, and social development. Researchers have emphasized that curriculum quality depends on the alignment among objectives, content, teaching strategies, and evaluation processes. Consequently, curriculum design has become a strategic endeavor aimed at improving educational quality and responding to emerging societal needs (3-5). Furthermore, educational quality is increasingly associated with curricula that address learners' holistic development rather than focusing exclusively on cognitive outcomes (2).

Recent curriculum theories have challenged traditional approaches that emphasize standardized content delivery and passive learning. Contemporary perspectives advocate for flexible, learner-centered, and contextually responsive curricula that acknowledge the diverse realities of students and communities. Paraskeva's itinerant curriculum theory, for example, argues for dynamic and human-centered curriculum frameworks capable of responding to changing social conditions and supporting meaningful learning experiences (6). Such perspectives highlight the need for educational programs that cultivate ethical awareness, critical thinking, social responsibility, and personal agency.

Within this context, moral education has gained renewed significance. Rapid technological advancement, globalization, cultural transformation, and social complexity have generated numerous ethical challenges affecting individuals and communities. Schools are increasingly expected to contribute to the moral development of students by promoting values such as responsibility, respect, honesty, cooperation, and social commitment. Moral education is therefore viewed not merely as an additional subject but as an essential dimension of comprehensive human development. Research suggests that moral-based curricula can enhance social responsibility, strengthen cultural identity, and contribute to human resource development by nurturing ethical competencies alongside academic skills (7).

At the same time, scholars have emphasized that effective moral education requires more than the transmission of ethical principles. Students must actively engage in learning experiences that enable them to reflect on values, make informed decisions, and regulate their own behavior. This requirement has drawn attention to the concept of self-organization, which refers to an individual's capacity to plan, monitor, direct, and evaluate personal actions and learning processes. Self-organization promotes independence, responsibility, self-regulation, and purposeful engagement in learning activities. According to Bandura's theory of self-efficacy, individuals who believe in their capabilities are more likely to demonstrate persistence, responsibility, ethical decision-making, and adaptive behavior in challenging situations (8).

The integration of moral education and self-organization represents a promising educational approach because it encourages students to internalize ethical values while simultaneously developing the skills required for autonomous and responsible action. Competency-based educational models similarly emphasize active participation, self-directed learning, and learner agency as essential conditions for meaningful educational

outcomes (9). Moreover, studies on independent curricula indicate that increased learner autonomy and flexibility can enhance motivation, creativity, responsibility, and educational quality (10). Within the Iranian educational context, research has also highlighted the importance of designing curriculum models that address contemporary social needs through balanced attention to cognitive, skill-based, and attitudinal dimensions of learning (11). Despite these developments, there remains a lack of comprehensive curriculum models that systematically integrate moral education with self-organization principles, particularly for students in the first cycle of secondary education. Therefore, the present study sought to design a self-organization-based moral curriculum model for lower secondary schools.

Methods and Materials

This study employed a qualitative research design with an applied purpose. The target population consisted of key informants, curriculum experts, university faculty members, and specialists in curriculum planning and educational sciences. Participants were selected through purposive theoretical sampling using a snowball strategy. Sampling continued until theoretical saturation was achieved, resulting in a final sample of fifteen experts.

Data were collected through semi-structured interviews. Interviews were conducted either face-to-face or online, depending on participant availability, and ranged from approximately thirty-five to seventy-five minutes in duration. All interviews were audio-recorded and supplemented with field notes documenting important observations and key ideas expressed by participants.

The collected data were analyzed using thematic analysis. The analysis process involved repeated reading of interview transcripts, identification of meaningful units, open coding, categorization of related concepts, and development of broader themes. Reliability was examined through test-retest procedures and inter-coder agreement. The coding process demonstrated satisfactory consistency, supporting the trustworthiness of the findings. Through an inductive analytical approach, themes were identified and organized into a conceptual curriculum model reflecting the principles of moral education and self-organization.

Findings

The analysis revealed that the proposed self-organization-based moral curriculum model consists of three major dimensions: objectives, content, and teaching-learning strategies.

Within the objectives dimension, four primary components were identified. The first component focused on the development of practical and ethical skills, including responsibility, teamwork, honesty, organization, and problem-solving abilities. The second component emphasized awareness and attitudes, highlighting the importance of developing ethical understanding, sensitivity to educational and social changes, and positive orientations toward moral behavior. The third component involved self-knowledge, including awareness of personal values, strengths, weaknesses, and ethical responsibilities. The fourth component addressed social adaptation, emphasizing constructive interpersonal relationships, social participation, and responsible citizenship.

The content dimension included three major components. The first involved principles of content selection, including alignment with educational goals, relevance to learners' needs, consistency with ethical knowledge structures, and responsiveness to social realities. The second component concerned principles of content organization and presentation, emphasizing continuity, flexibility, learner engagement, multisensory learning, and the use of diverse educational resources. The third component included essential considerations such as attention to spiritual development, moral cultivation, learner interests, social needs, practical engagement, and balanced educational experiences.

The teaching-learning strategies dimension consisted of five interconnected components. The first was empowerment and learner agency, emphasizing students' active participation in learning processes. The second involved active instructional methods that encourage engagement, reflection, collaboration, and

experiential learning. The third component focused on guidance, supporting students in ethical reasoning and decision-making. The fourth emphasized constructive feedback to facilitate growth and self-improvement. The final component, inspiration, highlighted the importance of motivating learners through meaningful educational experiences and positive role modeling.

Together, these dimensions formed an integrated conceptual framework in which educational objectives, curricular content, and instructional strategies operate synergistically to promote moral development and self-organization among students in lower secondary education.

Discussion and Conclusion

The findings demonstrate that a moral curriculum grounded in self-organization principles requires a comprehensive and multidimensional structure that extends beyond traditional approaches to moral instruction. Rather than focusing exclusively on the transmission of ethical concepts, the proposed model emphasizes the development of practical competencies, self-awareness, social responsibility, and autonomous learning capacities. This perspective reflects contemporary educational understandings that view moral development as an active and dynamic process shaped through meaningful engagement, reflection, and participation.

The identified objectives suggest that moral education should support learners in developing both personal and social competencies. Ethical understanding alone is insufficient unless accompanied by opportunities for self-reflection, behavioral practice, and responsible participation in social contexts. The emphasis on self-knowledge and social adaptation indicates that moral development involves the integration of individual values with broader social responsibilities, enabling students to function effectively within diverse communities.

The content-related findings underscore the importance of relevance, flexibility, and contextualization in curriculum design. Ethical concepts become meaningful when connected to learners' lived experiences and contemporary social realities. Therefore, curriculum content should encourage exploration, inquiry, and application rather than rote memorization. Similarly, the identified teaching–learning strategies highlight the significance of active participation, learner empowerment, constructive feedback, and inspirational educational environments. These elements create opportunities for students to internalize ethical values and develop self-organizing capacities through authentic learning experiences.

Overall, the proposed model provides a coherent framework for integrating moral education and self-organization within the curriculum of lower secondary schools. By combining ethical development with learner autonomy, responsibility, and self-regulation, the model addresses important educational challenges associated with contemporary societies. The findings suggest that moral curriculum design should move beyond traditional content-focused approaches and embrace learner-centered strategies that foster both ethical competence and independent action. Consequently, the proposed framework offers valuable guidance for curriculum developers, educational policymakers, and practitioners seeking to promote holistic student development and strengthen the moral and social foundations of education.

آموزش و پرورش یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی است که نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری سرمایه انسانی، توسعه فرهنگی، رشد اخلاقی و پیشرفت جوامع ایفا می‌کند. در طول تاریخ، نظام‌های آموزشی همواره به عنوان مهم‌ترین ابزار انتقال دانش، ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های مورد نیاز نسل‌های آینده شناخته شده‌اند. با این حال، تحول سریع جوامع معاصر، گسترش فناوری‌های نوین، پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی و افزایش چالش‌های فرهنگی و اخلاقی، ضرورت بازاندیشی در اهداف، محتوا و راهبردهای آموزشی را بیش از پیش آشکار ساخته است. در این میان، برنامه درسی به عنوان هسته مرکزی نظام آموزشی، مهم‌ترین ابزار تحقق اهداف تعلیم و تربیت محسوب می‌شود و کیفیت آن می‌تواند به طور مستقیم بر کیفیت یادگیری، رشد فردی و توسعه اجتماعی اثرگذار باشد (1, 2).

برنامه درسی فراتر از مجموعه‌ای از دروس و موضوعات آموزشی است و به عنوان یک نقشه راه جامع برای هدایت فرآیند یاددهی-یادگیری عمل می‌کند. این مفهوم شامل اهداف آموزشی، محتوا، روش‌های تدریس، تجارب یادگیری، ارزشیابی و تمامی عواملی است که بر رشد فراگیران تأثیر می‌گذارد. از این منظر، برنامه درسی نه تنها ابزاری برای انتقال دانش بلکه سازوکاری برای شکل‌دهی به شخصیت، نگرش‌ها و ارزش‌های دانش‌آموزان محسوب می‌شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که کیفیت برنامه درسی نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتقای کیفیت آموزش و موفقیت نظام‌های آموزشی دارد و هرگونه تحول آموزشی پایدار مستلزم بازنگری مستمر در ساختار و محتوای برنامه‌های درسی است (3-5).

در دهه‌های اخیر، نظریه‌پردازان برنامه درسی بر این باورند که برنامه‌های درسی سنتی که صرفاً بر انتقال دانش و مهارت‌های شناختی تأکید دارند، دیگر پاسخگوی نیازهای جوامع پیچیده امروزی نیستند. در این رویکردهای جدید، توجه به ابعاد انسانی، فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی یادگیری اهمیت ویژه‌ای یافته است. پاراسکوا با طرح نظریه برنامه درسی سیار، بر ضرورت فاصله گرفتن از الگوهای محدود و ایستا و حرکت به سوی برنامه‌های درسی انعطاف‌پذیر، انسان‌محور و متناسب با نیازهای واقعی جوامع تأکید می‌کند. از این منظر، برنامه درسی باید بستری برای رشد همه‌جانبه فراگیران فراهم کند و آنان را برای مواجهه با مسائل پیچیده زندگی فردی و اجتماعی آماده سازد (6). چنین نگرشی نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی معاصر نیازمند برنامه‌های درسی هستند که علاوه بر انتقال دانش، زمینه توسعه اخلاقی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی را نیز فراهم آورند.

یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظام‌های آموزشی در عصر حاضر، کاهش توجه به ابعاد اخلاقی تعلیم و تربیت است. گرچه پیشرفت‌های علمی و فناوری فرصت‌های بی‌سابقه‌ای برای توسعه دانش فراهم کرده‌اند، اما همزمان بسیاری از جوامع با بحران‌های اخلاقی، کاهش سرمایه اجتماعی، افزایش رفتارهای پرخطر و تضعیف ارزش‌های انسانی مواجه شده‌اند. در چنین شرایطی، توجه به آموزش اخلاقی به عنوان یکی از کارکردهای اساسی نظام آموزشی اهمیت مضاعفی پیدا کرده است. اخلاق مجموعه‌ای از ارزش‌ها، اصول و معیارهایی است که رفتار انسان را در تعامل با خود، دیگران و جامعه هدایت می‌کند و نقش مهمی در ایجاد نظم اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی و توسعه پایدار دارد. از این رو، آموزش اخلاقی باید به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از برنامه درسی مدارس مورد توجه قرار گیرد (7).

پژوهش‌های جدید نشان داده‌اند که برنامه‌های درسی مبتنی بر اخلاق می‌توانند نقش مؤثری در توسعه سرمایه انسانی، ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تقویت هویت فرهنگی ایفا کنند. واتسون و همکاران بیان می‌کنند که برنامه درسی اخلاق‌محور می‌تواند زمینه رشد تمدنی، بهبود کیفیت منابع انسانی و تقویت ارزش‌های اجتماعی را فراهم سازد. چنین برنامه‌هایی نه تنها بر انتقال دانش تأکید دارند، بلکه به پرورش فضایل اخلاقی، توسعه تفکر انتقادی، احترام به دیگران، مسئولیت‌پذیری و مشارکت اجتماعی نیز توجه می‌کنند. در نتیجه، برنامه‌های درسی اخلاق‌محور قادرند نسل‌هایی تربیت کنند که علاوه بر توانایی‌های علمی، از شایستگی‌های اخلاقی لازم برای ایفای نقش مؤثر در جامعه برخوردار باشند (7).

از سوی دیگر، تحولات اخیر در حوزه برنامه‌ریزی درسی نشان داده است که توسعه اخلاقی فراگیران تنها از طریق آموزش مستقیم ارزش‌ها حاصل نمی‌شود، بلکه نیازمند فراهم آوردن شرایطی است که دانش‌آموزان بتوانند به صورت فعال در فرآیند یادگیری مشارکت کنند، مسئولیت تصمیم‌های خود را بپذیرند و توانایی مدیریت رفتارهای خویش را توسعه دهند. در این زمینه، مفهوم خودسازماندهی به عنوان یکی از رویکردهای نوین آموزشی اهمیت فراوانی یافته است. خودسازماندهی به توانایی فرد در برنامه‌ریزی، هدایت، نظارت و ارزیابی رفتارها و فعالیت‌های خود اشاره دارد و یکی از مهم‌ترین پیش‌نیازهای یادگیری مؤثر و رشد شخصی محسوب می‌شود. این مفهوم دانش‌آموزان را از یادگیرندگان منفعل به یادگیرندگان فعال و مسئول تبدیل می‌کند و زمینه توسعه استقلال، خودکنترلی و خودکارآمدی را فراهم می‌سازد (8).

نظریه خودکارآمدی بندورا بیان می‌کند که باور افراد نسبت به توانایی‌های خود نقش تعیین‌کننده‌ای در انتخاب رفتارها، میزان تلاش، پشتکار و موفقیت آنان دارد. بر این اساس، افرادی که از خودکارآمدی بالاتری برخوردارند، در مواجهه با چالش‌ها مسئولانه‌تر عمل می‌کنند، تصمیم‌های آگاهانه‌تری می‌گیرند و توانایی بیشتری برای پایبندی به اصول اخلاقی دارند. در محیط‌های آموزشی نیز توسعه مهارت‌های خودسازماندهی می‌تواند به افزایش خودکارآمدی اخلاقی، تقویت مسئولیت‌پذیری و ارتقای رفتارهای اجتماعی مطلوب منجر شود. بنابراین، تلفیق آموزش اخلاقی با رویکرد خودسازماندهی می‌تواند چارچوبی اثربخش برای تربیت دانش‌آموزانی مستقل، مسئول و اخلاق‌مدار فراهم آورد (8).

شواهد پژوهشی حاکی از آن است که برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی و یادگیری فعال، بستر مناسبی برای توسعه مهارت‌های خودسازماندهی فراهم می‌کنند. سببیک و همکاران در بررسی عوامل مؤثر بر اجرای برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی نشان دادند که مشارکت فعال فراگیران، انعطاف‌پذیری محتوا، یادگیری مبتنی بر تجربه و توجه به نیازهای فردی از مهم‌ترین عوامل موفقیت چنین برنامه‌هایی هستند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی نوین باید فرصت‌هایی برای خودراهنمایی، تصمیم‌گیری مستقل و یادگیری مبتنی بر مسئولیت فراهم آورند تا بتوانند اهداف تربیتی و اخلاقی را به طور مؤثر محقق سازند (9).

همچنین، مطالعات مرتبط با برنامه‌های درسی مستقل و نوآورانه نشان می‌دهد که افزایش استقلال فراگیران در فرآیند یادگیری می‌تواند به بهبود کیفیت آموزش و ارتقای نتایج یادگیری منجر شود. انگینی و همکاران گزارش کرده‌اند که برنامه‌های درسی مستقل با تأکید بر آزادی عمل، انعطاف‌پذیری و مشارکت فعال دانش‌آموزان، موجب افزایش انگیزش، خلاقیت و مسئولیت‌پذیری آنان می‌شوند. این ویژگی‌ها ارتباط نزدیکی با اصول خودسازماندهی دارند و می‌توانند در طراحی برنامه‌های درسی اخلاق‌محور مورد استفاده قرار گیرند (10).

در ادبیات برنامه‌ریزی درسی ایران نیز بر ضرورت طراحی الگوهای نوین متناسب با نیازهای جامعه تأکید شده است. پژوهش راه‌پیما و همکاران نشان داد که طراحی برنامه‌های درسی کارآمد مستلزم توجه همزمان به اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری و نیازهای واقعی فراگیران است. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که برنامه‌های درسی موفق باید از رویکردی جامع و نظام‌مند برخوردار باشند و میان ابعاد شناختی، مهارتی و نگرشی تعادل برقرار کنند (11). این یافته‌ها در زمینه طراحی برنامه درسی اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی نیز اهمیت ویژه‌ای دارند.

با وجود اهمیت روزافزون آموزش اخلاقی و نقش کلیدی خودسازماندهی در فرآیند یادگیری، بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که هنوز الگوی جامعی که بتواند مؤلفه‌های برنامه درسی اخلاق‌محور را با اصول خودسازماندهی تلفیق کند، به طور کافی توسعه نیافته است. بیشتر مطالعات موجود یا بر آموزش اخلاقی تمرکز داشته‌اند و یا به توسعه مهارت‌های خودتنظیمی و خودسازماندهی پرداخته‌اند، در حالی که ارتباط نظام‌مند این دو حوزه کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این خلأ پژوهشی به ویژه در دوره متوسطه اول اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ زیرا این دوره یکی از حساس‌ترین مراحل رشد شناختی، اجتماعی و اخلاقی دانش‌آموزان محسوب می‌شود و شکل‌گیری ارزش‌ها و هویت فردی در آن نقش تعیین‌کننده‌ای در آینده افراد دارد.

بنابراین، با توجه به ضرورت ارتقای آموزش اخلاقی، اهمیت توسعه مهارت‌های خودسازماندهی، نیاز به بازنگری در برنامه‌های درسی مدارس و فقدان الگویی جامع در این زمینه، پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی در مقطع متوسطه اول انجام شد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر بر اساس هدف تحقیق که بدنبال طراحی الگوی برنامه درسی مبتنی بر خودسازماندهی است، از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی از نوع کیفی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل؛ افراد مطلع کلیدی، خبرگان، اساتید و متخصصان برنامه ریزی درسی در کشور ایران است. به منظور انجام نمونه گیری، از روش نمونه گیری نظری (غیراحتمالی) و هدفمند به روش گلوله برفی استفاده شد. در این روش، پژوهشگر یک شرکت کننده را با لحاظ کردن شرایط، از طریق خبرگان شناسایی شده دیگر پیدا می کند و این کار تا رسیدن به اشباع نظری ادامه می یابد، که در مطالعه حاضر ۱۵ نفر انتخاب گردیدند. ابزار گردآوری داده ها، شامل مصاحبه نیمه ساختار یافته بود. به منظور ثبت داده‌های کیفی، فرآیند مصاحبه‌ها تماما توسط دستگاه ضبط صوت ثبت شده و نیز یاد داشتهایی از نکات کلیدی هر مصاحبه تهیه می شد. هر مصاحبه بین ۳۵ دقیقه تا ۷۵ دقیقه به طول انجامید. با ۱۰ نفر از افراد، مصاحبه حضوری و فردی، ۵ نفر به صورت آنلاین مصاحبه انجام شد. برای محاسبه پایایی مصاحبه ها، از پایایی باز آزمون و روش توافق درون موضوعی استفاده شد. پایایی باز آزمون پژوهش برابر با ۸۹٪ بدست آمد. با توجه به اینکه این میزان پایایی کدگذاری بیش از ۶۰ درصد است، قابلیت اعتماد کدگذاری مورد تأیید است. در روش توافق درون موضوعی، قابلیت کدگذاری بین دو کدگذار ۸۶٪ بدست آمد که مورد تأیید است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه‌های فردی از تحلیل مضمون استفاده شده است.

این فرآیند از بررسی گزاره‌های کلامی مصاحبه شوندگان در قالب مصادیق عینی، استعارات و مفاهیم شروع شده و با قرائت چندین باره به مفاهیم اولیه و مقوله‌های مرتبط می‌رسید. در واقع، بعد از مطالعه متن هر یک از مصاحبه‌ها قسمتهایی که با توجه به سوالات پژوهش و اهداف تحقیق می‌توانست به عنوان یک کد اولیه در نظر گرفته شود مشخص شده و به عنوان مفهوم اولیه انتخاب می‌گردید. در ادامه، مفاهیم اولیه در طبقه‌ای بالاتر که دارای اشتراک بودند در قالب مؤلفه‌های تشکیل دهنده برنامه درسی با رویکرد خودسازماندهی تعریف میشد و در نهایت مؤلفه‌ها در ابعاد اصلی شکل دهنده طبقه بندی می‌شد. به عبارتی با رویکرد استقرایی مفاهیم مورد نظر شناسایی و بر اساس چارچوب نظری تحقیق طبقه بندی می‌گردید.

به طور کلی مراحل زیر برای تحلیل داده‌های کیفی این پژوهش به صورت استقرایی استفاده شد:

۱ آماده سازی (انتخاب واحد تحلیل و بررسی داده ها)

۲ سازماندهی (ایجاد ماتریس مفهومی ساختار نیافته و کدگذاری داده‌ها با توجه به مقوله ها)

۳ گزارش (ارائه الگو با نقشه مفهومی).

در پایان لازم به ذکر است که مطالعه حاضر، درصدد پاسخگویی به سوالات زیر می‌باشد:

- اهداف الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خود سازماندهی در مقطع متوسطه اول چیست؟
- محتوای الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خود سازماندهی در مقطع متوسطه اول چگونه است؟
- راهبردهای یاددهی یادگیری در الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خود سازماندهی در مقطع متوسطه اول، چگونه است؟

- طراحی الگوی پیشنهادی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خود سازماندهی در مقطع متوسطه اول، چگونه است؟

یافته‌ها

بر حسب نتایج بدست آمده، بیشتر پاسخگویان، آقا بودند. غالب آنها در رده سنی، ۵۰ سال و بیشتر جای گرفتند، اکثر دارای تجربه کاری ۲۰ سال به بالا و همگی دارای مدرک تحصیلی دکتری بودند. در ادامه یافته‌های مرتبط به هر سوال به تفکیک ارائه گردیده اند.

• سوال اول: اهداف برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی کدامند؟

طراحان برنامه‌های درسی معتقدند باید اهداف برنامه را به طور خاص مشخص نمایند و همچنین معیارهای سنجش و قضاوت در مورد آنها را تعیین نمایند. در هر برنامه درسی، اهداف، از جمله اساسی ترین مقوله‌هایی هستند که تدارک مناسب آنها می‌تواند سایر اقدامات و مراحل برنامه درسی را تسهیل نماید. به منظور پاسخ به این سؤال تحقیق از روش پژوهش کیفی تحلیل محتوای مضمون و از ابزار مصاحبه با متخصصان به شیوه نیمه ساختار یافته استفاده شد. لذا، جهت شناسایی اهداف برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی، در مصاحبه سوال "اهداف آموزشی در برنامه درسی اخلاق محور با تاکید بر رویکرد خودسازماندهی چگونه باید باشد؟" پرسیده شد.

همانطور که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، در ارتباط با ویژگیهای اهداف برنامه درسی اخلاق محور با رویکرد خودسازماندهی، مفاهیم زیادی در مصاحبه با صاحب نظران شناسایی شدند. با توجه به این نتایج، فراوانی مفاهیم شناسایی شده، و پیشینه پژوهش، مقوله‌های زیر به عنوان ویژگی‌های اهداف در برنامه درسی اخلاق محور شناسایی گردیدند.

جدول (۱) ویژگی‌های اهداف برنامه درسی حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته

مضمون اولیه	مضمون نهایی	صاحب نظران
تناسب برنامه درسی تربیت اخلاقی در جهت رفع مشکلات پرورشی آگاهی دانش آموزان و معلمان از تحولات نظام آموزش و پرورش تغییر سر فصل دروس با توجه به تحولات علمی و نیازهای تعلیم و تربیت اخلاقی مشارکت و کار تیمی مسئولیت پذیری امانت داری نظم و سازماندهی	مهارت	م ۱، ۴، ۶، ۱۰، ۱۲، ۸، ۱۵، ۴، ۲
تفکر مبتنی بر حل مسئله، آگاهی دانش آموزان و معلمان از تحولات نظام آموزش و پرورش مطابقت برنامه درسی با هدف ارتقا حس راهبری دانش آموزان در حوزه اخلاق، توجه به علائق دانش آموزان در انتخاب اهداف برنامه درسی تربیت اخلاقی موفقیت برنامه درسی در رشد همه جانبه و آمادگی دانش آموزان در زمینه اخلاق	آگاهی و نگرش	م ۳، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۴، ۲
فضایل آدمی در ارتباط با خدا فضایل انسان در ارتباط با خویش فضایل مربوط به معاشرت اجتماعی	خودشناسی	م ۳، ۵، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۵
حسن خلق و معاشرت نیکو ترغیب به انجام وظایف اجتماعی	سازگاری اجتماعی	م ۳، ۱۱، ۱۴، ۱۰، ۷، ۲

با استفاده از تحلیل نتایج مصاحبه‌های انجام شده، در مجموع ۴ مولفه به عنوان ویژگی‌های اهداف برنامه درسی اخلاق محور با رویکرد خودسازماندهی شناسایی گردیدند که عبارتند از:

مهارت، آگاهی و نگرش، خودشناسی و سازگاری اجتماعی

• **سوال دوم: محتوای مطلوب جهت ایجاد و طراحی برنامه درسی اخلاق محور با رویکرد خودسازماندهی کدامند؟**

در اجرای آموزش خودسازماندهی این نکته حایز اهمیت است که بایستی دوره آموزشی حاوی ویژگی‌های خاصی باشد. محتواهای مختلف، اهمیت مشابهی برای صاحب‌نظران دارند، بدون اینکه یک نظریه واحد در مورد خودسازماندهی داشته باشند، و بسیاری از اهداف احتمالی تدریس اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی را مورد بررسی قرار می‌دهند، با این حال، در مورد اینکه چه محتوایی باید در آموزش خودسازماندهی وجود داشته باشد، رهنمودهای چندانی وجود ندارد. لذا، جهت شناسایی محتوای مطلوب جهت ایجاد و طراحی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی، در مصاحبه پرسیده شد که "محتوای مطلوب جهت ایجاد و طراحی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی، چگونه باید باشد؟".

در ارتباط با محتوای مطلوب برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی، مفاهیم زیادی در مصاحبه با صاحب‌نظران شناسایی شد. با توجه به این نتایج، فراوانی مفاهیم شناسایی شده، و پیشینه پژوهش، مقوله‌های زیر به عنوان محتوای مطلوب شناسایی گردیدند (جدول ۲).

جدول (۲) محتوای مطلوب جهت ایجاد برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی

مضمون اولیه	مضمون نهایی	صاحب‌نظران
جامعیت قلمرویی محتوا، موقعیت محور بودن محتوا، همخوانی محتوا با اهداف، انتخاب محتوای برنامه درسی با ساختار دانش اخلاق، تناسب و هماهنگی محتوا با واقعیتها و ضرورت‌های اجتماعی، تناسب محتوا با علائق و توانایی فراگیران	اصول انتخاب محتوا	م ۴، ۱۰، ۸، ۱۱، ۱۴، ۲
اصل استمرار و تأکید بر الگوی مارپیچی، توجه به ساختار سه وجهی تجویزی، نیمه تجویزی و غیرتجویزی در تدوین محتوا، اصل یادگیری چندحسی، مرکزیت زدایی از کتب درسی و تأکید بر بسته آموزشی، رضایت دانش آموزان از محتوای برنامه درسی تربیت اخلاقی، تولید محتوای الکترونیکی به روز در برنامه درسی تربیت اخلاقی، ارتباط و انعطاف محتوای برنامه درسی تربیت اخلاقی با علائق دانش آموزان، رعایت نیازهای جامعه در انتخاب محتوای برنامه درسی تربیت اخلاقی	اصول سازماندهی و ارائه محتوا	م ۹، ۱۱، ۷، ۴، ۲، ۱۵
توجه به تخصصی بودن محتوای برنامه درسی تربیت اخلاقی، تأکید بر پژوهش و کاوشگری در محتوای برنامه درسی تربیت اخلاقی، توجه برنامه درسی به پرورش بعد معنوی دانش آموزان، توجه برنامه درسی به اولویت پرورش ترکیه بر تعلیم، توجه برنامه درسی به پرورش حافظه دانش آموزان، توجه برنامه درسی به علاقه و نیازهای فراگیران، توجه برنامه درسی به سیر خطی و سلسله مراتبی در تنظیم محتوا، توجه برنامه درسی به عملگرایی و فعالیت محور بودن، توجه برنامه درسی به اعتدال گرایی در ارائه محتوی	توجهات	م ۶، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۳، ۴، ۲، ۱

با توجه به تحلیل‌های انجام شده و نتایج خلاصه شده در جدول فوق، در مجموع ۳ مولفه جهت محتوای مطلوب برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی، شناسایی گردید که عبارتند از:

اصول انتخاب محتوا، اصول سازماندهی و ارائه محتوا، توجهات

• **سوال سوم: راهبردهای یاددهی و یادگیری در برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی چگونه است؟**

شناسایی موثرترین روش‌ها برای معرفی مهارت‌های قابل آموزش و روابط بین نیازهای یادگیرنده و روشهای تدریس، کلید موفقیت آموزش خودسازماندهی موفق است. جهت شناسایی روشهای تدریس مبتنی بر خودسازماندهی پرسیده شد که "راهبردهای یاددهی و یادگیری برنامه

درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی در کلاس درس چگونه باید باشد؟. درارتباط با راهبردهای یاددهی و یادگیری در برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی، مفاهیم زیادی در مصاحبه با صاحبان نظران شناسایی شد. فرآیند کدگذاری باز و محوری در مجموع ۵ راهبرد یاددهی و یادگیری در برنامه درسی شناسایی گردید که عبارتند از:

عاملیت بخشی، روشهای فعال، جهت دهی، بازخورد دهی و الهام بخشی

• سوال چهارم: الگوی پیشنهادی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی چگونه است؟

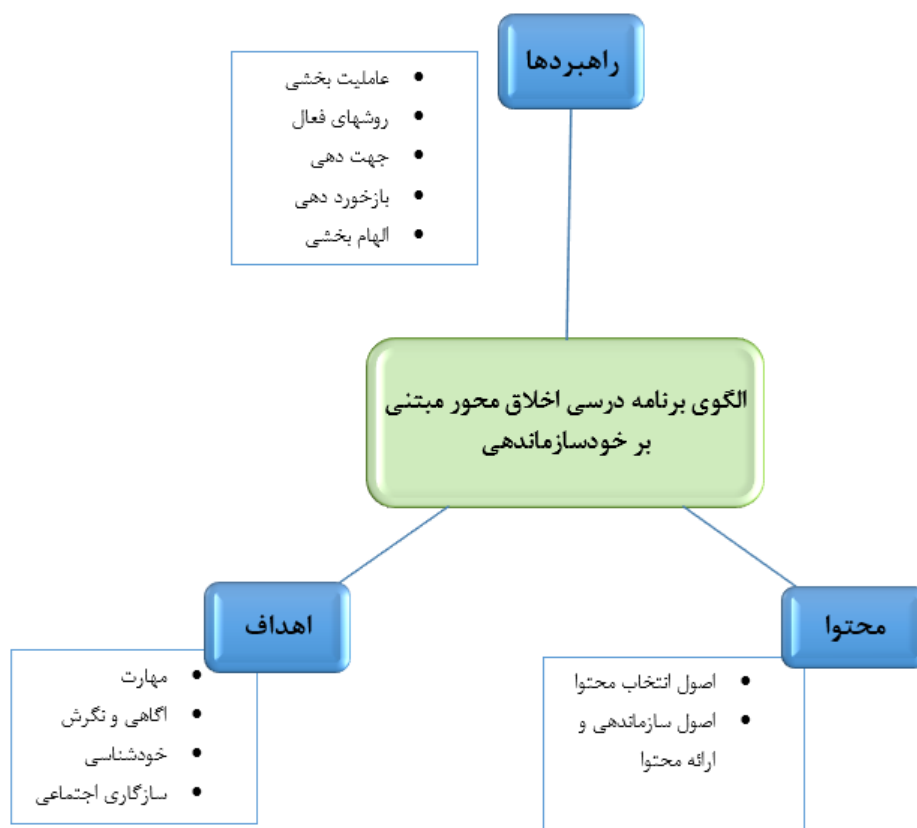
هدف اصلی پژوهش حاضر طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی است. لذا در این قسمت، چارچوب الگوی پیشنهادی تحقیق در قالب مولفه‌های عناصر برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی شناسایی گردیدند، که در دو گام انجام شد:

گام اول: بررسی پیشینه و ادبیات پژوهش:

در این گام پیشینه نظری و تجربی موضوع، مورد مطالعه قرار گرفت. در همین راستا، ابتدا مفاهیم، زمینه‌ها، عناصر برنامه درسی مورد بررسی قرار گرفت.

گام دوم: انجام تحقیق کیفی

پس از مرور پیشینه پژوهش و استخراج ساختار مفهومی اولیه تحقیق، مرحله کیفی تحقیق به منظور شناسایی ویژگی‌های عناصر برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی طراحی شد. محقق با مراجعه حضوری به صاحبان نظران در قالب مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته به شناسایی ویژگی‌های عناصر برنامه درسی پرداخت. در نهایت، مبتنی بر گام‌های فوق در مرور پیشینه نظری و تجربی و نیز انجام مرحله تحقیق کیفی، الگوی مفهومی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی شناسایی شد. که در شکل (۱) نشان داده شده است.

شکل (۱) الگوی پیشنهادی برنامه درسی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی در مقطع متوسطه اول انجام شد. نتایج تحلیل مضمون مصاحبه‌های انجام‌شده با خبرگان برنامه‌ریزی درسی نشان داد که الگوی پیشنهادی از سه بعد اصلی شامل اهداف، محتوا و راهبردهای یاددهی-یادگیری تشکیل شده است. در بعد اهداف، چهار مؤلفه مهارت، آگاهی و نگرش، خودشناسی و سازگاری اجتماعی شناسایی شد. در بعد محتوا، سه مؤلفه اصول انتخاب محتوا، اصول سازماندهی و ارائه محتوا و توجهات اساسی استخراج گردید و در بعد راهبردهای یاددهی-یادگیری نیز پنج مؤلفه عاملیت‌بخشی، روش‌های فعال، جهت‌دهی، بازخورددهی و الهام‌بخشی به عنوان عناصر کلیدی الگو مشخص شدند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی تنها بر انتقال دانش اخلاقی متمرکز نیست، بلکه توسعه شایستگی‌های فردی، اجتماعی و اخلاقی دانش‌آموزان را در قالب یک نظام منسجم دنبال می‌کند.

یافته نخست پژوهش نشان داد که اهداف برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی باید بر توسعه مهارت‌های اخلاقی، آگاهی و نگرش‌های مثبت، خودشناسی و سازگاری اجتماعی استوار باشد. این نتیجه با دیدگاه‌های نوین تعلیم و تربیت که بر رشد همه‌جانبه فراگیران تأکید دارند همسو است. لونی در بررسی تاریخی نقش آموزش نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی معاصر از تمرکز صرف بر سرمایه انسانی به سمت توسعه قابلیت‌های انسانی حرکت کرده‌اند و هدف آموزش دیگر تنها انتقال دانش نیست، بلکه پرورش انسان‌هایی توانمند، مسئول و دارای صلاحیت‌های اجتماعی و اخلاقی است (1). بر این اساس، مؤلفه‌های استخراج‌شده در بعد اهداف پژوهش حاضر را می‌توان انعکاسی از همین تحول پارادایمی دانست که در آن رشد شناختی، اخلاقی و اجتماعی به صورت همزمان مورد توجه قرار می‌گیرد.

یافته مربوط به تأکید بر مهارت‌آموزی و توسعه نگرش‌های اخلاقی با مطالعاتی که کیفیت برنامه درسی را وابسته به میزان تأثیر آن بر رفتار و عملکرد فراگیران می‌دانند نیز همخوانی دارد. هاشمی و صابرفرد معتقدند اثربخشی برنامه درسی زمانی تحقق می‌یابد که اهداف آموزشی بتوانند تغییرات معناداری در دانش، نگرش و رفتار فراگیران ایجاد کنند (3). از این منظر، توجه به مهارت، نگرش و خودشناسی در الگوی پیشنهادی، بیانگر رویکردی فراتر از آموزش نظری اخلاق است و تلاش دارد زمینه درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی را در دانش‌آموزان فراهم سازد.

از دیگر یافته‌های مهم پژوهش، تأکید بر سازگاری اجتماعی به عنوان یکی از اهداف اصلی برنامه درسی بود. این نتیجه با دیدگاه واتسون و همکاران همسو است که معتقدند برنامه‌های درسی اخلاق محور باید در جهت ارتقای سرمایه اجتماعی، تقویت مسئولیت‌پذیری و توسعه تمدن انسانی طراحی شوند (7). سازگاری اجتماعی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ارزش‌های اخلاقی را در تعاملات واقعی زندگی به کار گیرند و نقش فعالی در جامعه ایفا کنند. در واقع، اخلاق زمانی به بخشی از شخصیت فرد تبدیل می‌شود که در روابط اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های روزمره متجلی گردد. در بخش محتوا، نتایج نشان داد که طراحی برنامه درسی اخلاق محور مبتنی بر خودسازماندهی مستلزم رعایت اصول مشخصی در انتخاب و سازماندهی محتوا است. مشارکت‌کنندگان بر ضرورت تناسب محتوا با نیازهای فراگیران، همخوانی با اهداف آموزشی، توجه به واقعیت‌های اجتماعی و بهره‌گیری از روش‌های متنوع ارائه محتوا تأکید داشتند. این یافته با نتایج پژوهش عبدالمالیکووا همسو است که کیفیت آموزش را به میزان انطباق برنامه درسی با نیازهای یادگیرندگان و تحولات جامعه وابسته می‌داند (2). هنگامی که محتوا با مسائل واقعی زندگی دانش‌آموزان مرتبط باشد، امکان درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی و توسعه رفتارهای مسئولانه افزایش می‌یابد.

همچنین یافته‌های پژوهش در زمینه اصول انتخاب و سازماندهی محتوا با دیدگاه اباد درباره مفهوم کیفیت در برنامه درسی مطابقت دارد. وی تأکید می‌کند که کیفیت برنامه درسی حاصل انسجام میان اهداف، محتوا، روش‌های آموزشی و ارزشیابی است و هرگونه ناهماهنگی میان این عناصر

می‌تواند اثربخشی برنامه را کاهش دهد (4). در پژوهش حاضر نیز خبرگان بر ضرورت هماهنگی محتوا با اهداف اخلاقی و ویژگی‌های رشدی دانش‌آموزان تأکید داشتند که این امر نشان‌دهنده توجه به اصل انسجام برنامه درسی است.

یکی از نتایج قابل توجه پژوهش، تأکید بر انعطاف‌پذیری محتوا و فاصله گرفتن از رویکردهای سنتی و صرفاً کتاب‌محور بود. این یافته با نظریه برنامه درسی سیار پاراسکوا همخوانی دارد. پاراسکوا معتقد است برنامه درسی باید پویا، منعطف و متناسب با تجارب واقعی فراگیران طراحی شود و از چارچوب‌های خشک و از پیش تعیین‌شده فاصله بگیرد (6). در واقع، برنامه درسی اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی نمی‌تواند صرفاً به انتقال مجموعه‌ای از مفاهیم اخلاقی محدود شود، بلکه باید فرصت‌هایی برای تجربه، تأمل، تصمیم‌گیری و حل مسئله در موقعیت‌های واقعی فراهم آورد.

در بعد راهبردهای یاددهی-یادگیری، نتایج نشان داد که عاملیت‌بخشی، روش‌های فعال، جهت‌دهی، بازخورددهی و الهام‌بخشی مهم‌ترین عناصر اجرای برنامه درسی اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی هستند. این یافته‌ها به خوبی با نظریه شناختی-اجتماعی بندورا قابل تبیین است. بندورا معتقد است افراد زمانی می‌توانند رفتارهای مسئولانه و اخلاقی از خود نشان دهند که احساس خودکارآمدی داشته باشند و نقش فعالی در فرآیند یادگیری و تصمیم‌گیری ایفا کنند (8). عاملیت‌بخشی به دانش‌آموزان باعث می‌شود آنان خود را عامل یادگیری بدانند و در قبال انتخاب‌ها و رفتارهای خود مسئولیت بیشتری بپذیرند.

نتایج مربوط به استفاده از روش‌های فعال یادگیری نیز با یافته‌های پژوهش انگینی و همکاران مطابقت دارد. آنان نشان دادند که برنامه‌های درسی مستقل و دانش‌آموز‌محور با افزایش مشارکت فعال یادگیرندگان، انگیزش و کیفیت یادگیری را ارتقا می‌دهند (10). آموزش اخلاقی زمانی اثربخش خواهد بود که دانش‌آموزان فرصت مشارکت، گفت‌وگو، تحلیل موقعیت‌های اخلاقی و تجربه عملی ارزش‌ها را داشته باشند. از این رو، روش‌های فعال یادگیری می‌توانند نقش مهمی در تبدیل مفاهیم اخلاقی به رفتارهای پایدار ایفا کنند.

یافته مربوط به بازخورددهی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بازخورد یکی از مؤثرترین ابزارهای یادگیری محسوب می‌شود و به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا عملکرد خود را ارزیابی و اصلاح کنند. فانونی و سوباندو بر نقش ارزشیابی و بازخورد در ارتقای کیفیت آموزش تأکید کرده و آن را یکی از ارکان اصلی بهبود فرآیند یادگیری می‌دانند (5). در برنامه درسی اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی، بازخورد نه تنها برای اصلاح عملکرد تحصیلی بلکه برای تقویت رشد اخلاقی و اجتماعی دانش‌آموزان نیز اهمیت دارد.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که الهام‌بخشی و جهت‌دهی از عناصر مهم فرآیند یاددهی-یادگیری هستند. این موضوع بیانگر آن است که نقش معلم در چنین برنامه‌ای از انتقال‌دهنده دانش به تسهیل‌گر، راهنما و الگوی اخلاقی تغییر می‌یابد. معلمان می‌توانند با ایجاد محیط‌های یادگیری حمایتگر، دانش‌آموزان را به تفکر اخلاقی، خودارزیابی و تصمیم‌گیری مسئولانه تشویق کنند. این یافته با مطالعات مربوط به برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی همخوانی دارد که بر نقش هدایت‌گر معلم و مشارکت فعال فراگیران تأکید می‌کنند (9).

به طور کلی، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که طراحی برنامه درسی اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی مستلزم نگرشی جامع به اهداف، محتوا و راهبردهای آموزشی است. این الگو می‌تواند با ایجاد پیوند میان آموزش اخلاقی و مهارت‌های خودسازماندهی، زمینه رشد شخصیت اخلاقی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، خودآگاهی و خودکارآمدی دانش‌آموزان را فراهم سازد. از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش با نتایج مطالعات پیشین در حوزه کیفیت برنامه درسی، آموزش مبتنی بر شایستگی، خودکارآمدی و برنامه‌های درسی اخلاقی همسو بوده و اعتبار نظری الگوی پیشنهادی را تقویت می‌کند (3, 7-10). در نتیجه می‌توان گفت که الگوی طراحی شده ظرفیت بالایی برای پاسخگویی به نیازهای تربیتی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول داشته و می‌تواند به عنوان چارچوبی علمی برای توسعه برنامه‌های درسی آینده مورد استفاده قرار گیرد.

پژوهش حاضر همانند سایر مطالعات کیفی با محدودیت‌هایی مواجه بود. نخست، گردآوری داده‌ها مبتنی بر مصاحبه با خبرگان و متخصصان بود و دیدگاه‌های به‌دست‌آمده ممکن است تحت تأثیر تجربیات، پیش‌فرض‌ها و زمینه‌های حرفه‌ای آنان قرار گرفته باشد. دوم، تعداد مشارکت‌کنندگان محدود بود و اگرچه اشباع نظری حاصل شد، اما امکان بهره‌گیری از طیف گسترده‌تری از متخصصان در مناطق مختلف کشور وجود نداشت. سوم، ماهیت زمان‌بر تحلیل مضمون و فرایند کدگذاری موجب شد که تحلیل داده‌ها نیازمند دقت و صرف زمان قابل توجهی باشد. همچنین به دلیل ماهیت نظری پژوهش، الگوی طراحی شده در محیط‌های واقعی آموزشی اجرا و اعتبارسنجی تجربی نشده است.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، الگوی ارائه‌شده در قالب مطالعات کمی و نیمه‌آزمایشی مورد آزمون قرار گیرد تا میزان اثربخشی آن بر متغیرهایی نظیر رشد اخلاقی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، خودکارآمدی، انگیزش تحصیلی و مهارت‌های خودسازماندهی دانش‌آموزان بررسی شود. همچنین می‌توان الگوی حاضر را در مقاطع تحصیلی دیگر نظیر ابتدایی و متوسطه دوم توسعه داد و تفاوت‌های احتمالی آن را مطالعه کرد. انجام پژوهش‌های تطبیقی میان نظام‌های آموزشی مختلف و بررسی امکان بومی‌سازی مؤلفه‌های برنامه درسی اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی نیز می‌تواند به غنای ادبیات این حوزه کمک کند. افزون بر این، بررسی دیدگاه دانش‌آموزان، معلمان و والدین درباره مؤلفه‌های الگوی پیشنهادی می‌تواند در تکمیل و اصلاح آن مؤثر باشد.

برنامه‌ریزان درسی و سیاست‌گذاران آموزشی می‌توانند از نتایج این پژوهش برای بازنگری برنامه‌های درسی دوره متوسطه اول بهره بگیرند و مؤلفه‌های اخلاقی و خودسازماندهی را به صورت نظام‌مند در اهداف، محتوا و روش‌های آموزشی ادغام کنند. مدارس نیز می‌توانند با ایجاد فرصت‌های یادگیری فعال، مشارکتی و مسئله‌محور، زمینه توسعه مهارت‌های اخلاقی و خودمدیریتی دانش‌آموزان را فراهم آورند. برگزاری دوره‌های توانمندسازی برای معلمان در زمینه آموزش اخلاقی، روش‌های فعال تدریس و راهبردهای تقویت خودسازماندهی نیز ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر این، تدوین منابع آموزشی، بسته‌های یادگیری و نظام‌های ارزشیابی متناسب با رویکرد اخلاق‌محور مبتنی بر خودسازماندهی می‌تواند زمینه اجرای موفق این الگو را در مدارس فراهم سازد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

1. Leoni S. A Historical Review of the Role of Education: From Human Capital to Human Capabilities. Review of Political Economy. 2025;37(1):227-44.
2. Abdumalikovna MM. The Importance of Curriculum in Improving the Quality of Education. American Journal of Social Sciences and Humanity Research. 2025;5(05):20-3.

3. Hashemi A, Saberfard A. Curriculum Effectiveness. Tehran: Neday-e Karafarin; 2020.
4. Ibad W. The Concept of Quality in Curriculum: A Review of the Literature on Determining Curriculum Quality. Jurnal Kependidikan Islam. 2024;14(2):104-17.
5. Fatoni MH, Subando J. The Important Role of Learning Evaluation for Improving the Quality of Islamic Education: A Literature Study. Jurnal Penelitian Pendidikan Islam. 2024;12(2):223-40.
6. Paraskeva JM. Itinerant Curriculum Theory: People's Theory against the Field's Epistemicidal Ethos. The Curriculum Journal. 2025.
7. Waston W, Nirwana A, Amini S, Sholeh MMA, Muthoifin M. A Moral-Based Curriculum to Improve Civilization and Human Resource Development in Bangladesh. Multidisciplinary Reviews. 2024;7(8):2024137-.
8. Bandura A. Cultivate Self-Efficacy for Personal and Organizational Effectiveness. Principles of Organizational Behavior: The Handbook of Evidence-Based Management 2023. p. 113-35.
9. Sibicky SL, Daugherty KK, Chen AM, Rhoney D, Nawarskas J. Enabling Factors for the Implementation of Competency-Based Curricula in Colleges and Schools of Pharmacy. American Journal of Pharmaceutical Education. 2024;88(4):100681.
10. Anggini P, Husna H, Rambe NFS, Nasution AK, Lubis IH, Harahap SH. Independent Curriculum in Improving the Quality of Education. Education Achievement: Journal of Science and Research. 2024:366-73.
11. Rah Peyma H, Hashemi SA, Ghaltash A. Presenting a Work and Technology Curriculum Model for Secondary Schools in Fars Province. Management and Educational Perspective. 2024;6(3):336-55.